

УДК 330.3:328.185

**ВИЯВЛЕННЯ ВПЛИВУ ТІНІЗАЦІЇ НА
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИ**

кандидат економічних наук, доцент Верстяк О.М.

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, Україна,
Чернівці

Досліджено категорію «конкурентоспроможність країни». Показано два протилежні підходи на роль тінізації як процесу сучасної глобальної економіки. Виокремлено ієрархічні рівні тінізації. Вивчено специфічні принципи існування та розвитку тіньової економіки. Виявлено вплив тінізації на конкурентоспроможність національної економіки.

Ключові слова: тінізація; суб'єкти тіньової економіки; ієрархічні рівні тінізації; конкурентоспроможність національної економіки.

PhD, Associate professor, Oksana Verstyak Identifying the effect of shadowzation on the competitiveness of the Ukraine's national economy/ Chernivtsi Trade and Economics Institute of the Kyiv National Trade and Economics University

The author conducts a research of the country competitiveness category. The article shows two opposite approaches to the role of shadowzation as a process in the modern global economy. Distinguishes hierarchical levels of shadowzation. They studied specific principles of the existence and development of the shadow economy. Identifies the shadowzation effect on the national economy competitiveness.

Key words: shadowzation; shadow economy subjects; hierarchical levels of shadowzation; competitiveness of the shadow economy.

Постановка проблеми. Тіньова економіка як явище та процес притаманне усім країнам і впливає на конкурентоспроможність національної економіки. Проявляється це у дискредитації конкурентних ринкових механізмів; націлюванні на знищення конкуренції як такої; збільшенні масштабів діяльності; географічній, ресурсній, видовій та виробничій диверсифікованості; інвестиційній експансії.

Сучасні суб'єкти тіньової економіки, концентруючи науково-технологічні, виробничі, фінансові ресурси, демонструють гнучке пристосування до ринку, сприяють зростанню продуктивності праці, становленню ефективного корпоративного менеджменту.

Водночас, зростання рівня тіньового сектору призводить до посилення протиріч між інтересами учасників тіньової економіки та урядом країни, провокує економічні, соціальні і правові конфлікти. Секторальна олігополія і монополія суб'єктів тіньової економіки дискредитує конкурентні ринкові механізми, посилює нееквівалентність обміну, нерівномірність і диспропорційність розвитку. Це стосується України, рівень тінізації економіки якої є вкрай високим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми тінізації досліджували в своїх роботах такі зарубіжні та вітчизняні науковці як: В. Дрьомін [1], Г. Задорожний [2], П. Іващенко [3], С. Ковальов [4], Ю. Латов [4], С. Тютюнникова [2], Ф. Шнайдер [5] та ін. Питанням національної конкурентоспроможності присвячено праці: Л. Антонюк [6], Д. Лук'яненка [7], А. Поручника [7], І. Школи [8] та багатьох інших. Разом з тим, існує потреба в подальшому дослідженні взаємопов'язаних проблем тінізації та конкурентоспроможності національної економіки, зокрема і України. В умовах загострення глобальної конкурентної боротьби суттєво актуалізується питання зменшення рівня тіньової економіки. Дослідження тінізації в сучасних

умовах вимагає переходу до нових методологічних схем та використання актуального аналітичного інструментарію для забезпечення цілісного системного уявлення про вплив тінізації на конкурентоспроможність національної економіки.

Метою статті є дослідження ролі тінізації як процесу сучасної глобальної економіки і виявлення її впливу на конкурентоспроможність національної економіки. Для досягнення мети у статті передбачено виконання таких **завдань**:

- дослідити категорію «конкурентоспроможність країни»;
- обґрунтувати проблему підвищення конкурентоспроможності через вплив тінізації;
- систематизувати підходи щодо виявлення впливу тінізації на конкурентоспроможність національної економіки України;
- визначити роль тінізації як процесу сучасної глобальної економіки;
- конкретизувати масштабність процесу тінізації;
- виявити вплив тінізації на конкурентоспроможність національної економіки.

Матеріали та методи. Теоретичну та методологічну основи дослідження становлять загальнонаукові методи, поєднання методів системного та логіко-послідовного аналізу, аналізу і синтезу, прогнозування. Основним джерелом інформації є дослідження вітчизняних і зарубіжних економістів.

Результати дослідження. Підвищення національної конкурентоспроможності є однією з найбільш важливих проблем уряду в кожній країні. На думку багатьох дослідників, міжнародна конкурентоспроможність країни – це здатність країни створити таке національне бізнес-середовище за умов вільного справедливого ринку, в якому вітчизняні товаровиробники можуть постійно розвивати свої

конкурентні переваги, займати й утворювати стійкі позиції на певних сегментах світового ринку завдяки потужному економічному потенціалу, що забезпечує економічне зростання економіки на інноваційній основі, розвинутій системі ринкових відносин, володінню значним інтелектуальним капіталом та інвестиційними ресурсами, гнучким реагуванням на зміну світової кон'юнктури та, відповідно до цього, диверсифікацією виробництва, максимально відстоюючи реалізацію національних інтересів заради економічної безпеки та високих стандартів життя населення [6, с. 104- 105].

Категорія «конкурентоспроможність країни» характеризує ефективність діяльності державних органів влади щодо формування сприятливих економічних, політичних, соціальних та інших умов для сталого розвитку країни і забезпечення добробуту її громадян [9]. Тобто, на нашу думку, конкурентоспроможною слід вважати таку країну, яка є привабливою для життя і забезпечує високі життєві стандарти. Слід додати, що жодна країна не може бути конкурентоздатною в усьому.

Проблема підвищення конкурентоспроможності будь-яких економічних систем, у тому числі і національних економік, поставала перед науковцями неодноразово. Втім, виявлення впливу тінізації на конкурентоспроможність національної економіки України актуалізується у сучасних умовах і вимагає нових адекватних розробок за такими векторами як: по-перше, методологія оцінки впливу тінізації на конкурентоспроможність національної економіки [10]; по-друге, виявлення впливу тінізації на конкурентоспроможність національної економіки; по-третє, експлікація методологічних підходів щодо оцінювання тінізації з позиції впливу на конкурентоспроможність національної економіки.

На наш погляд, існують два протилежні підходи на роль тінізації як процесу сучасної глобальної економіки:

- По-перше, тінізація є процесом, який розвивається в конкретній національній економічній системі, впливає на середовище країни, ринкові відносини. Аргументами стають відмінності у відсотковому рівні тіньової економіки, що є результатом впливу національних особливостей тієї чи іншої країни; різної структури економіки; специфічних її рис. За цією логікою середовище країни, економічна ідеологія, соціальні пріоритети та інші фактори справляють основний вплив на форми прояву тіньової економіки.

- По-друге, тінізація є незалежним фактором на економічній арені. Тобто, національні держави є анахронізмом, що лише спричиняє політичну фрагментацію. А тінізація розглядається як незалежний процес, що конкурує з легальним сектором та навіть переважає його за силою та важливістю. Значним аргументом на підтримку такої ситуації вважаємо монопольні об'єднання, що ще більше підривають значення держави.

Тіньовій економіці притаманні свої специфічні принципи існування та розвитку: об'єктивності (незалежності від бажання держави ліквідувати її); необхідності (тінь – це імунітет економіки до державного втручання в період економічних криз); безсмертя (це все рівно, що боротися з власною тінню); гнучкості (вона швидше за офіційну реагує на зміни, точніше прогнозує ринкову кон'юнктуру); відтворення (самовідтворення); згущення тіні (її властивість до криміналізації) [11].

Економічні концепції досліджують тіньову економіку на глобальному, макро- і макрорівнях, а також в інституціональному аспекті. Інституціональний рівень аналізу обирає центром дослідження соціально-економічні інститути тіньової економіки, тобто систему

формальних і неформальних правил поведінки й санкцій певного різновиду, і зокрема кримінально-правового характеру [1].

Важливим моментом є конкретизація масштабності процесу тінізації, виокремивши такі ієрархічні рівні, як: мікро- (корпоративна тінізація); макро- (країнова тінізація); мезо- (галузева тінізація); глобальний рівень (світова тінізація). Так сукупність ієрархічних рівнів тінізації створює системну тінізацію.

Дослідження тінізації в сучасних умовах вимагає переходу до нових методологічних схем та використання актуального аналітичного інструментарію для забезпечення цілісного системного уявлення про ключові фактори її впливу на конкурентоспроможність національної економіки з врахуванням стратегічних економічних пріоритетів та критеріїв національної безпеки (рис. 1.).

Вплив тінізації через принципи (об'єктивність, гнучкість, відтворення, безсмертя, необхідність, згущення тіні) в усіх своїх вимірах (корпоративний, галузевий, країновий та світовий), з позиції формування адекватної стратегії посилення конкурентоспроможності національної економіки України корелює із: відповідним критичним рівнем тіньової економіки; високотехнологічним розвитком пріоритетних галузей; селективною але не вибірковою державною підтримкою експортно-орієнтованих українських підприємств; оптимізацією регулятивної системи України (Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. [12], Закон України «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 р. [13], Закон України «Про банки і банківську діяльність»

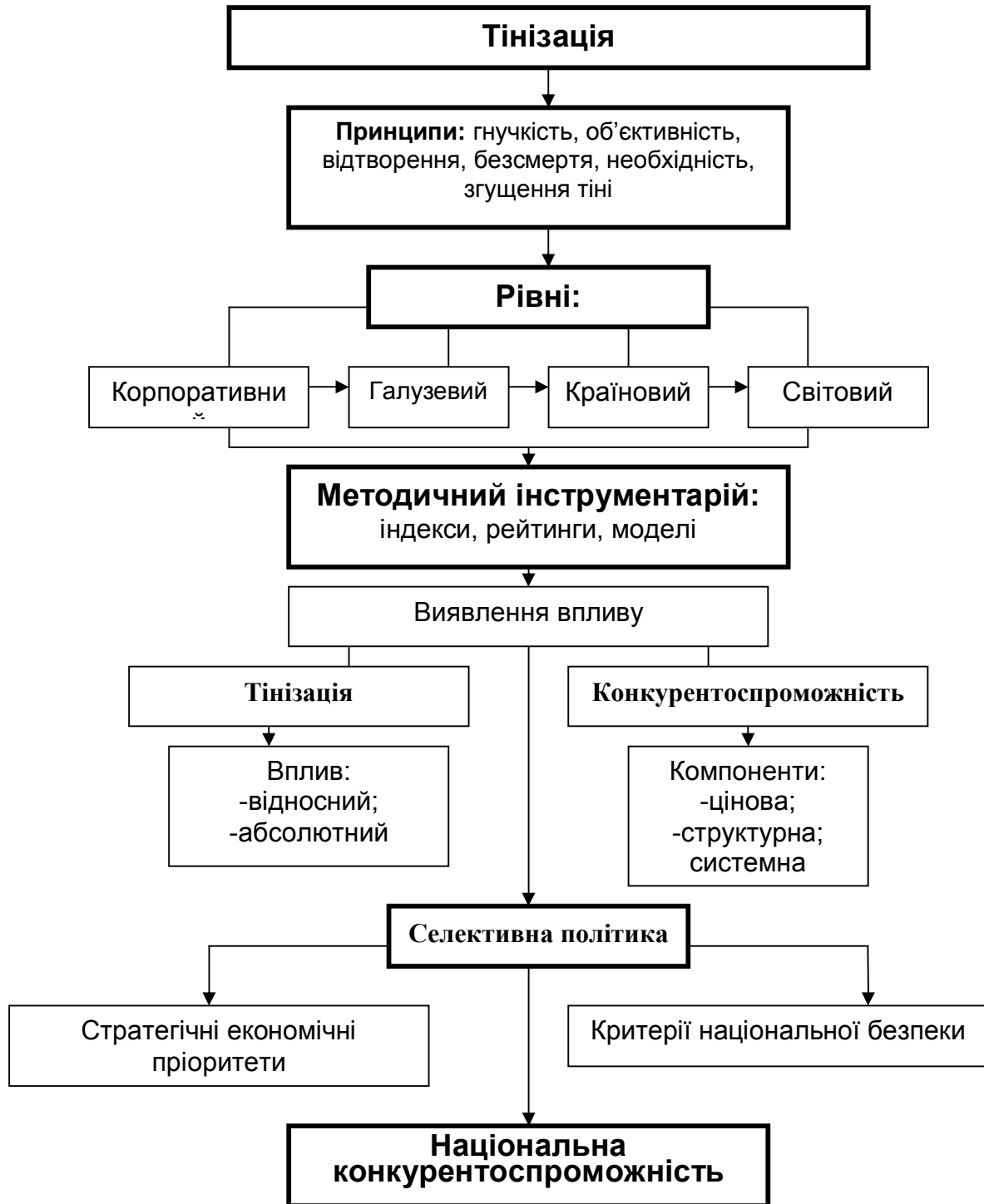

Рис. 1. Виявлення впливу тінізації на конкурентоспроможність національної економіки (розроблено автором)

від 07.12.2000 р. [14], Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. [15], Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. [16], Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. [17]) та уніфікацією законодавства зі світовими; удосконаленням управління державною власністю;

оптимальним ступенем відкритості та готовності національної економіки до високого конкурентного статусу з урахуванням інтересів національної безпеки.

Висновки. Нестабільна політична обстановка, інвестиційна вибірковість суб'єктів господарювання, сповільнення темпів економічного розвитку, посилення офшоризації у зовнішньоекономічній сфері загрожує вітчизняній економіці збільшенням рівня тінізації, структурною деградацією. Втім, у перспективі, залежно від ефективності державної конкурентної політики та оптимізації регулятивної системи України, уможлиблюється перехід від тіньової до легалізованої економіки, від локального до системного її регулювання, від відпливу капіталу до його реінвестування в українську економіку.

Література:

1. Дрьомін В.М. *Формування тіньової економіки у сфері господарської діяльності як соціального інституту [Електронний ресурс] / В.М. Дрьомін – Режим доступу: <http://criminology.opua.edu.ua/?p=473>.*
2. *Задорожний Г.В. Економічна безпека і тіньова економіка / Задорожний Г.В., Іващенко П.А., Тютюнникова С.В. – Харків. – 2000. – С.206.*
3. *Іващенко П.О. Механізм впливу тіньової економіки на економічну безпеку підприємницької діяльності в Україні [Електронний ресурс] / П.О. Іващенко, М.М. Дудін - Режим доступу: http://www.confcontact.com/20111222/2_ivashenko.php.*
4. *Латов Ю.В. Теневая экономика: науч.пособие / Ю. Латов, С. Ковалев. – М.: «Норма», 2006. – 336 с.*
5. *F. Schneider Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015 / F. Schneider/*

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL :<http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadEcEurope31.pdf>. – Назва з екрану.

6. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації: монографія / Антонюк Л.Л. – К. : КНЕУ, 2004. – 273 с.

7. Лук'яненко Д.Г. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія: У 2 т. – Т.І / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк та ін.; За заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, А.М. Поручника. – К. : КНЕУ, 2006. – 816 с.

8. Трансформації в глобальній економіці та Україна : монографія / І.М. Школа, О.В. Бабінська, А.А. Вдовічен, О.В. Михайловська, Є.М. Галушка; ред.: І.М. Школа, О.В. Бабінська; Київ. нац. Торг.-екон. ун-т. – Чернівці: Друк Арт, 2014. – 415 с.

9. Кифорук Т.Д. Категорія «конкурентоспроможність країни» у глобальній економіці [Електронний ресурс] / Т.Д. Кифорук, В.С. Корчун – Режим доступу: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=16440&chapter=1>.

10. Верстяк О.М. Методологія оцінки впливу мінізації на конкурентоспроможність національної економіки [Текст] / О.М. Верстяк, І.О. Келару // «Новый взгляд на развитие экономики страны» (г. Львов, 25-26 марта 2016 г.). — Херсон: Издательский дом «Гельветика», 2016.

11. Головніна О.Г. Теоретична об'єктивність тіньової економіки [Електронний ресурс] / О.Г. Головніна – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1332081553474/ekonomika/tinizatsiya_natsionalnoyi_ekonomiki_sotsialno-ekonomichniy_rozvitok.

12. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
13. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 р. № 185-V // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/185-16>.
14. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
15. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
16. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
17. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
18. Губарева И.О. Прогнозирование влияния теневой экономики на уровень экономической безопасности государства [Электронный ресурс] / И.О. Губарева, В.А. Доровской – Режим доступа: http://vseup.ru/static/articles/gubareva,_dorovskoj_gotovo.pdf.
19. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 02.03.2007 № 60 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.
20. Шарікова О.В. Економічні наслідки мінізації економічної системи [Електронний ресурс] / О.В. Шарікова - Режим доступу: <http://www.info-prensa.com/article-569.html>.

References:

1. Dryomin V. *Formation of the shadow economy in economic activity as a social institution [Electronic resource] / Dryomin V. - Access: <http://criminology.onua.edu.ua/?p=473>.*
2. Zadorozhnyy G. *Economic security and shadow economy / Zadorozhnyy G., Ivashchenko P., Tyutyunnykova S. - Kharkiv . - 2000. - 206 p.*
3. Ivaschenko P. *The action of influence of the shadow economy on economic security business in Ukraine [Electronic resource] / Ivashchenko P., Dudin N. - Access : http://www.confcontact.com/20111222/2_ivashenko.php.*
4. Latov Y. *Shadow Economy: study book / Latov Y., Kovalev S. - M., "Norma" , 2006. - 336 p.*
5. F. Schneider *Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015 / F. Schneider / [Electronic resource]. – Access : URL: <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadEcEurope31.pdf>.*
6. Antoniuk L. *The international competitiveness of countries: theory and mechanism of implementation: Monograph / Antoniuk L. - Kyiv: Kyiv National Economic University, 2004. - 273 p.*
7. Lukyanenko D. *Management of the international competitiveness in a globalizing economic development: Monograph: In 2 t. - TI / D. Lukyanenko, Poruchnyk A., Antoniuk L., etc.; According Society. Ed. D. Lukyanenko, A. Poruchnyk. - K.: KNEU , 2006. - 816 p.*
8. *Transformations in the global economy and Ukraine: monograph / I. Schola, O. Babinska, A. Vdovichen, O. Michailovska, E. Galushka; Ed.: I. Schola, O. Babinska; Kiev. Nat. Traid and economic. Univ. - Chernivtsi: Printing Art, 2014. - 415 p.*

9. Kyforuk T. Category "competitiveness" in the global economy [Electronic resource] / T. Kyforuk, V. Korchun - Access: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=16440&chapter=1>.
10. Verstyak O. The methodology of assessing the impact of shadowing the competitiveness of the national economy [Text] / Verstyak O., I. Chelaru // "New look on the Development on the economy of the country" (Lviv, 25-26 March 2016). - Kherson: Publishing Home "Helvetyka" 2016.
11. Golovnina O. Theoretical objectivity of the shadow economy [Electronic resource] / Golovnina O. - Access: http://pidruchniki.com/1332081553474/ekonomika/tinizatsiya_natsionalnoyi_ekonomiki_sotsialno-ekonomichniy_rozvitok.
12. The National Security of Ukraine: Law of Ukraine from 19.06.2003. Number 964-IV // The Verkhovna Rada of Ukraine [Electronic resource]. - Access: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
13. On the Management of State Property Law of Ukraine of 21.09.2006. Number 185-V // The Verkhovna Rada of Ukraine [Electronic resource]. - Access: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/185-16>.
14. On Banks and Banking Law of Ukraine of 07.12.2000. Number 2121-III // The Verkhovna Rada of Ukraine [Electronic resource]. - Access: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
15. Tax Code of Ukraine: the Law of Ukraine of 02.12.2010. Number 2755-VI // The Verkhovna Rada of Ukraine [Electronic resource]. - Access: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
16. Budget Code of Ukraine, Law of Ukraine of 08.07.2010. 2456 number-VI // The Verkhovna Rada of Ukraine [Electronic resource]. - Access: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
17. Economic Code of Ukraine, Law of Ukraine of 16.01.2003. Number 436-IV // The Verkhovna Rada of Ukraine [Electronic resource]. - Access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

18. Gubareva Y. *To forecast the effect of the shadow economy on the level of economic security [Electronic resource] / Y. Gubarev, V. Dorovskoy. - Access: http://vseup.ru/static/articles/gubareva,_dorovskoj_gotovo.pdf.*
19. *The method of calculating the economic security of Ukraine, Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine of 02.03.2007 number 60 [Electronic resource]. - Access: <http://www.me.gov.ua>.*
20. Sharikova A. *The economic impact of the shadow of the economic system [Electronic resource] / O. Sharikova - Access: <http://www.info-pressa.com/article-569.html>.*